

2022 • MEI

MARIËNBURG

JAAR 39 • 02

MAGAZINE

VAN EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN

HERDENKEN IN BERLIJN

KÜNGS WELTETHOS

OVER APOCRIEFE BOEKEN

MARIA VAN MAGDALA EN HEMELVAART

CORONA EN EENZAAMHEID

HET WASVEN

COL OF ON

MARIËNBURG MAGAZINE VAN
EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN
IS EEN UITGAVE VAN MARIËNBURG,
VERENIGING VAN KRITISCH
KATHOLIEKEN, EN VERSCHIJNT
VIJF MAAL PER JAAR. OVERNAME
VAN ARTIKELEN IS TOEGESTAAN NA
OVERLEG MET DE REDACTIE.

© 2022 MARIËNBURG
ISSN1878-8734

WEBSITE

www.marienburgvereniging.nl

REDACTIE

eindredacteur: Arthur van Tongeren

redacteuren:

Henk Baars

Tom van den Beld

Michel Besnard

Riet Bos

Erik Jurgens

Gerard Swüste

REDACTIE-SECRETARIAAT

redactie@marienburgvereniging.nl

VORMGEVING

N-ything Design, Boxmeer

DRUK

Rekafa drukkers, Venlo

LIDMAATSCHAP / ABONNEMENT

Lidmaatschap van Mariënburg inclusief
abonnement op Mariënburg Magazine:
€ 35,- per jaar.

Abonnement zonder lidmaatschap:

€ 25,- per jaar.

Proefabonnement: 3 nr's voor € 15,-

Losse nummers: € 5,-

Aanmelden bij het secretariaat of via de
website.

IBAN: NL77 RABO 0329 9215 68

BIC-code: NLRABO2U

Mariënburg is ANBI erkend.

BESTUUR MARIËNBURG

Harrie van den Akker, voorzitter,
06-48590171

Riet Bos, penningmeester, 06-43928591

Nicole Buijendijk, secretaris, 030-2751989

Walther Burgering, lid, 06-2956 2865

Henk Peters, lid, 06-4296 1868

bestuur@marienburgvereniging.nl

SECRETARIAAT

Het Fort 29

5581 AB Waalre

040-8442967

secretariaat@marienburgvereniging.nl

04

GEDENKEN IN BERLIJN

RIET BOS

06

APOCRIEFE BOEKEN HOUDEN DE
BIJBEL LEVEND

GERARD SWÜSTE

10

CORONA OP DE ACHTERGROND?

MARINUS VAN DEN BERG

13

MARIA VAN MAGDALA EN DE
HEMELVAART VAN JEZUS

MARIAN GEURTSSEN

16

THEOPOËZIE, MOOIER DAN
THEOLOGIE

ERIK JURGENS

18

HET SPROOKJE VAN DE OUDE BOOM...

| waaraan een community ontsproot

MICHEL BESNARD & RIET BOS

21

SIMONE VOS, EEN NEDERLANDSE
OVER HANS KÜNG

MICHEL BESNARD

EN VERDER...

09 GEDICHT | Opdracht

12 Erik Jurgens: Die trouw houdt tot in eeuwigheid

17 KERKELIJKE MERKWAARDIGHEDEN | Tom van den Beld -
Ophef in de "Thomas"

24 Huub Schumacher: Geen *eigen* geweten meer

DILEMMA'S TE OVER

In de twee coronajaren was onze wereld kleiner geworden. De opgelegde dan wel zelf verkozen beperkingen in sociale contacten knaagden aan ons. Voor velen was dit een worsteling. Daar kwam, zeker aan het eind, het dilemma bij hoe om te gaan met vaccinweigeraars en complotdenkers. Een doorgeslagen individualisme, de zoektocht naar het 'zelf' en het recht op vrijheid streden met 'bemin de naaste als uzelf'. Met het opheffen van alle coronabeperkingen is de urgentie van dat dilemma dan wel naar de achtergrond verdwenen, in essentie is het nog steeds onder ons: zelfverwezenlijking tegenover sociale betrokkenheid.

Nu is de wereld ineens weer groter: de steeds urgentere alarmboodschappen over de opwarming van de aarde en klimaatverandering, nopen tot ongekende investeringen in andere energiebronnen en in het milieu. Van maatschappij en individuele burgers gaan financiële offers gevraagd worden om onze aarde zoals we die kennen leefbaar te houden. Het dilemma tussen anticiperen voor het (echt) te laat is en hopen dat het wel meevalt is groot, want verantwoord kiezen betekent de beurs trekken.

Maar zelfs dit dilemma is naar de achtergrond verdrongen door de breed gedeelde afschuw over de agressie en de vernietigingen in Oekraïne. Wat wij niet voor mogelijk hielden gebeurt toch: opnieuw oorlog op 'ons' continent. De anti-Russische sentimenten vierten hoogtij als in de Koude Oorlog. Maar is niet elke oorlog er een te veel? Sneuvelen de soldaten niet aan beide zijden? Of wegen de gruwelijkheden tegen burgers toch zwaarder?

Waarom is er zo veel meer sympathie en hulp voor Oekraïne dan een tijdje terug voor Syrië? Wat doen wij voor die andere brandhaarden in de wereld: Afghanistan, Eritrea, Myanmar, Mali? Waarom boycotten wij China niet omwille van de Oeigoeren? Wij kunnen niet zonder alle producten uit China, wij kunnen niet (zo snel) zonder het Russische aardgas.

Zoveel dilemma's die om voorrang, antwoorden en keuzes strijden. Hopeloos veel immense dilemma's. Wat kunnen we hiermee? Moeten gelovige mensen hier het voortouw nemen en gaat dat verschil maken? Oosterhuis hertaalde psalm 1: "Goed is dat je niet doet wat slecht is, niet met Ploert en Schender heult, niet je schouders ophaalt, ach zo is de wereld." Een opdracht van jewelste. Want wij geloven, tegen de klippen op, dat het goede overwint: de steppe zal bloeien. De hamvraag is natuurlijk wie welke prijs wil of gaat betalen.

HET EERSTVOLGENDE NUMMER
VERSCHIJNT EIND JULI 2022.
BIJDRAGEN UITERLIJK 4 JUNI AAN HET
REDACTIE-ADRES.

TER-
ZIJ-
DE

TEKST
RIET BOS
FOTO
CHIARAVI | KALAHARI

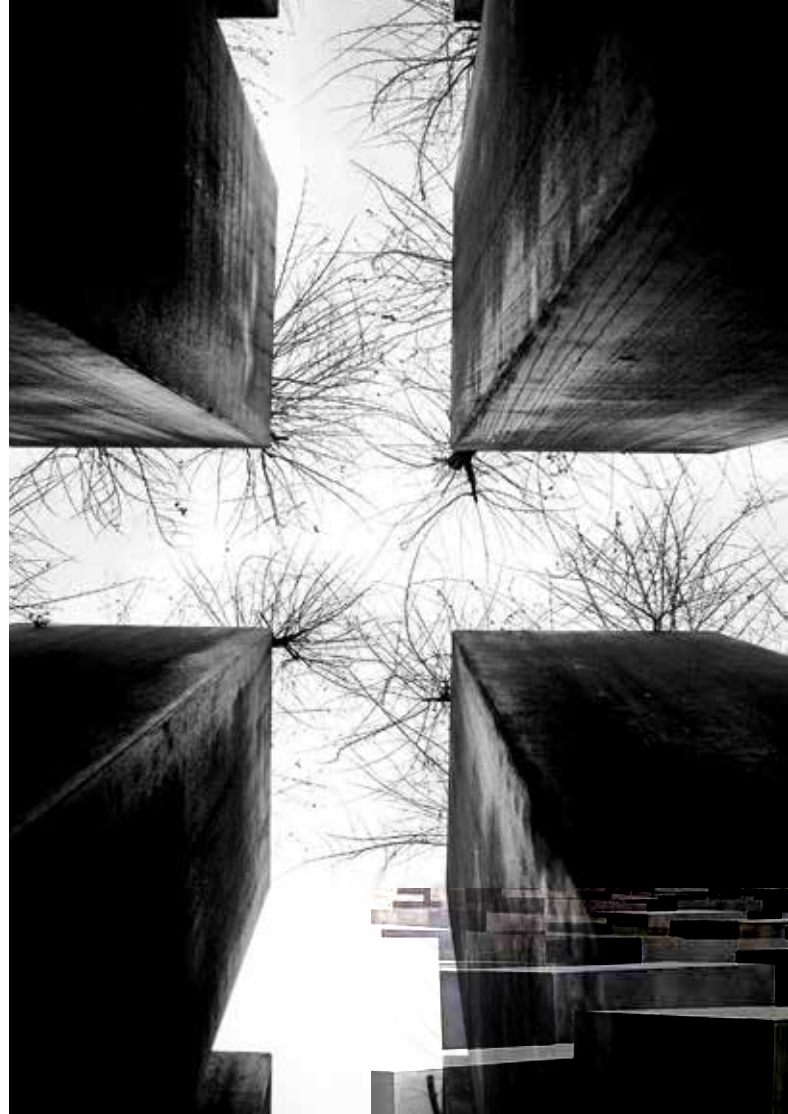
GEDENKEN IN BERLIJN

*“Het is gebeurd en daarom kan
het weer gebeuren.
Dat is de kern van
wat wij te zeggen hebben.”*

(Primo Levi)

Doordat mijn ouders ooit op 4 mei in het huwelijk traden (er was haast bij en het was die dag gratis) heb ik altijd een bijzondere relatie gehad met de Dodenherdenking. Misschien is het daarom wel dat het herdenken op vaste tijdstippen bij speciaal hiertoe opgerichte monumenten mij minder aansprekt. Sowieso komt de vraag wel eens bij mij op of de herdenkingen op 4 mei qua vorm nog wel bij deze tijd passen. Iedereen met bloemen naar een monument, toespraken, neerleggen van bloemen, en dan niets tot het volgende jaar. En Duitsers? Die zijn ondanks de decennialange vrede nog maar op enkele plaatsen welkom. Persoonlijk raakt het mij meer om plaatsen te bezoeken waar de oorlog zich daadwerkelijk heeft afgespeeld. De invasiestranden in Normandië, met de bomkraters nog zichtbaar – en groter dan je op televisie zou denken; een bezoek aan een miezerig, koud, verlaten Westerbork, Auschwitz-Birkenau... dat zijn de plekken waar de oorlog bij mij binnenkomt.

Een uitzondering hierop vormt het Holocaustmonument in Berlijn (*Denkmal für die ermordeten Juden Europas*) en in het bijzonder het daaronder gelegen informatiecentrum. Pas 17 jaar geleden geopend (en niet te verwarren met het Joods Museum van Daniël Liebeskind) is het nu al een van de bekendste plaatsen in de stad. Het is anders dan de meeste gedenkplekken en ligt in het centrum, open en toegankelijk voor iedereen.

2711 STENEN

De verschrikkingen die in naam van het nationaal-socialisme zijn gepleegd vormen een blijvende wond in het hart van het Duitse volk. Velen worstelen al jaren met deze schuld, de daden begaan door een vorige generatie. Zichtbaarheid lijkt een constructievere oplossing dan het in het verborgene laten van de wreedheden. De journaliste Lea Rosh startte daarom een campagne voor het oprichten van een monument ter nagedachtenis van de ongeveer 6 miljoen Joden die van 1933 tot 1945 zijn vermoord. Dit resulteerde uiteindelijk in een ontwerpwedstrijd, waarbij Peter Eisenman het winnende plan indiende. Het monument bestaat uit 2711 stenen blokken (stelae), op een geaccidenteerd terrein. Wie er doorheen loopt voelt een soort van verwarring: het lijkt geordend, maar in feite ‘slaat het nergens op’ aldus onze toen 15-jarige zoon. Er zit geen logische ordening in, er staan nergens teksten. Er staat geen bord bij. Er staan geen namen op. Het is. Meer niet. Dat is ook wat Eisenman voor ogen had: een monument zonder

2711 stenen blokken (stelae)

onderdelen met een symbolische betekenis, een verzameling stenen die de rede overstijgt. Zoals ook de Holocaust elke rede overstijgt.

De locatie van het monument is hartje stad. Het is geen plek met een historische link; aan de andere kant: wel vlak bij de bunker waar Hitler zijn laatste dagen sleet. Misschien toch een onbewust stukje symboliek? Of toeval? Er staat geen hek omheen, er is geen officiële ingang. Deze openheid leidt tevens tot kwetsbaarheid: mensen die selfies nemen boven op de stenen, Pokémon-zoektochten, wildplassers etc. Er wordt geprobeerd dit tegen te gaan: zo werden de selfies door een kunstenaar bewerkt tot concentratiekamp-foto's om ook de jongere generatie meer bewust te maken van de verschrikkingen. Tevens wordt overwogen om tijdens Oud en Nieuw

en andere feesten een tijdelijk hek te plaatsen om het monument.

Aan de oostzijde van het *Denkmal* bevindt zich het ondergrondse informatiecentrum. Wie in de wachtrij gaat staan wordt benaderd door een vriendelijke dame. Zij verontschuldigt zich voor het feit dat het helaas nodig is om de bezoekers door een detectiepoort te laten gaan. Een aardige benadering, waar vele andere bewaakte plekken een voorbeeld aan mogen nemen.

ONVOORSTELBAAR

De bezoekers worden eerst langs een tijdlijn geleid, van 1933 tot het einde van de oorlog. Het aan de macht komen van de

nationaal-socialisten, de uitsluiting van Joden, de Kristallnacht, de getto's en alle verschrikkingen van de oorlog en in het bijzonder de moord op 6 miljoen Joden, de vernietigingskampen. Veel mensen hebben deze informatie eerder gelezen of gehoord. De Tweede Wereldoorlog behoort in de meeste landen gelukkig tot de leerstof op scholen. Maar dat betekent niet dat het niet binnenkomt. Indrukwekkend, afschuwwekkend en tegelijkertijd: onvoorstelbaar. Van zes miljoen mensen kun je geen voorstelling maken.

De kracht van dit informatiecentrum zit wat mij betreft

dan ook vooral in de andere ruimten. Hier wordt de oorlog teruggebracht tot het persoonlijke leven. In vier ruimten – met een architectuur die het bovengrondse monument weerspiegelt – wordt het leed teruggebracht van het onvoorstelbare van de enorme aantallen tot het herkenbare van één mens. Achtereenvolgens is er een zaal met dagboekanteekeningen en persoonlijke brieven, een zaal met documenten en foto's over hoe gezinnen uiteengehaald werden, een zaal waarin namen en korte biografieën van vermoorde of vermiste Joden worden opgelezen en een zaal van locaties, waar beeldmateriaal van 220 plekken van vervolging wordt getoond. Op weg naar de uitgang vindt de bezoeker een overzicht van Europese herdenkingsplaatsen.

AANGRIJPEND

In de eerste zaal, die met dagboekfragmenten en persoonlijke brieven, bevindt zich een brief die mij persoonlijk zo aangreep dat ik even tot mezelf moest komen. Het is een brief uit juli 1942 van het 12 jaar oude Poolse meisje Judit Wischnjatskaja. Ze schrijft aan haar vader in Amerika: *“Lieve Vader! Ik neem afscheid van u voor de dood. We zouden zo graag willen leven, maar dat staan ze ons niet toe, we zullen omkomen. Ik ben zo bang voor deze dood, want de kleine kinderen worden levend in het graf geworpen. Vaarwel voor altijd. Ik kus je. Jouw J.”*

Hier is het dat duidelijk wordt wat oorlog is. Oorlog, de Holocaust, gaat niet over zes miljoen doden, maar oorlog, de Holocaust, gaat over zes miljoen keer één mens van wie het leven en de toekomst wordt afgenomen. Zes miljoen keer een overtreding van het belangrijkste gebod dat God ons geeft: heb uw naaste lief.

En ook: elke oorlog begint met één mens die niet meer in staat is de ander als medemens te zien. Die daarin de legitimiteit denkt te vinden om een leven te vernietigen. Die Gods schepping wreed beschadigt. Zes miljoen keer... De aantallen en de omvang variëren per oorlog, maar het mechanisme blijft hetzelfde: wie in de ander niet meer het gelaat van God herkent kan onvoorstelbare wreedheden begaan.

Terwijl ik dit schrijf beleeft de oorlog in Oekraïne zijn eerste maand-jubileum. Zijn de burgerdoden niet meer te tellen. Worden Oeigoeren en Rohingya stelselmatig vervolgd. En ga zo maar door. Hoewel de huidige wreedheden zeker niet een-op-een te vergelijken zijn met de Holocaust: het blijkt inderdaad weer te kunnen gebeuren. Daarom moeten we blijven gedenken. In welke vorm dan ook. ●

"APOCRIEFE BOEKEN HOUDEN DE BIJBEL LEVEND"

In gesprek met Bijbelwetenschapper

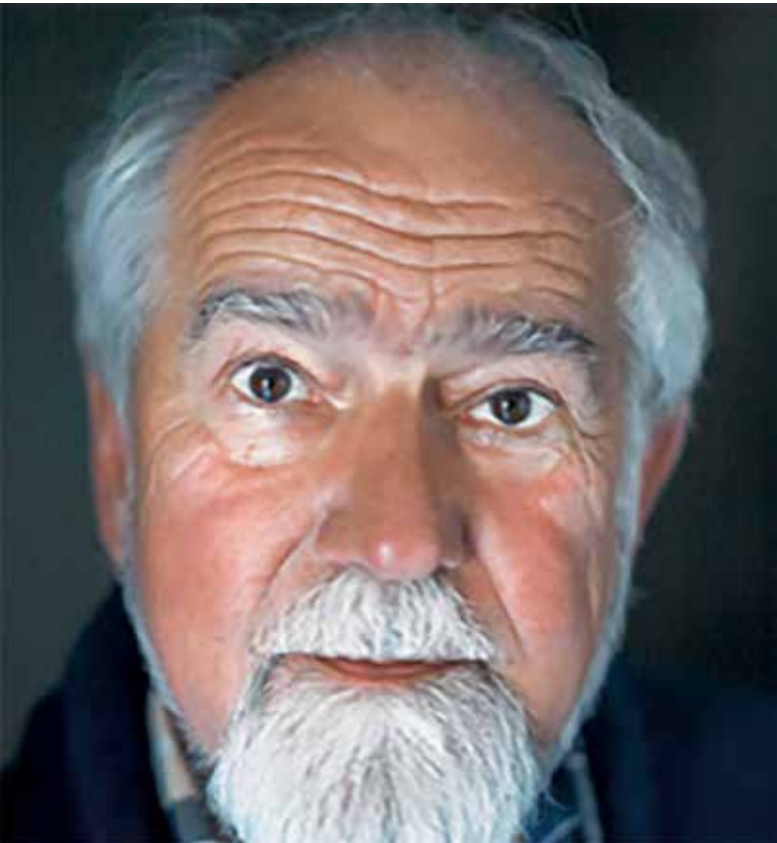
Wim Weren

"Welke boeken zijn wel opgenomen in de Bijbel en welke niet? En op welke gronden? Veelgestelde vragen, zeker nu we door nieuwe tekstvondsten geschriften hebben leren kennen die buiten de Bijbel zijn gebleven maar daar wel veel op lijken. Meestal noemen we deze boekjes apocrief of buitencanoniek. Zelf ben ik steeds meer gaan inzien dat deze buitenbeentjes een nuttige aanvulling kunnen zijn op wat er in de Bijbel staat. En ons ook kunnen helpen de Bijbel met nieuwe ogen te lezen."

Aan het woord is Wim Weren, emeritus-hoogleraar Bijbelwetenschappen. Van 1984 tot 2011 werkzaam in Tilburg, met als leeropdracht de exegese van het Nieuwe Testament. In 2018 verscheen van zijn hand *Rode draden in de evangeliën*, een zoektocht naar veelkleurige betekenislijnen in de vier canonieke evangeliën. En dat met een open oog voor stof uit buitencanonieke teksten. Ik hoop van hem antwoord te krijgen op de vraag hoe het zit met vroegchristelijke boeken die niet in het Nieuwe Testament staan. Waarom zijn het Thomasevangelie of het Evangelie van Maria en tientallen andere geschriften niet opgenomen in het Nieuwe Testament?

CANONVORMING

"De canon van de Schrift. Dat klinkt alsof er op een bepaald moment van hogerhand een besluit is genomen: dit boek wel en dat boek niet. Zo is het niet gegaan. De 39 boeken die samen de Hebreeuwse Bijbel vormen en ook in ons Oude Testament staan, zijn gerijpt in een proces dat rond 1000 v. Chr. begon. Vanaf de Babylonische ballingschap (zesde eeuw) kwamen de Thora en de Profeten bovendien. Die werden als gezagsvol en inspirerend erkend door bijna alle Joodse gemeenschappen, in wisselende historische en culturele contexten. In de tijd van Jezus was het proces van canonvorming zo goed als afgerond. De Joodse Bijbel of Tenach was ook zijn Bijbel. Zijn blijde boodschap is diepgeworteld

*In de loop van de tweede eeuw
ontstond er een min of meer vaste
kern van geschriften met een
bijzonder gezag*

in de Heilige Schrift van het volk Israël. Datzelfde geldt voor zijn vroegste volgelingen. Wanneer zij zich beroepen op de Schrift doelen zij op de verzameling van boeken die wij nu het Oude Testament noemen. Voor ons is dat het eerste deel van de christelijke Bijbel, maar het tweede deel, het Nieuwe Testament, bestond toen nog niet. Wel zijn Jezus' volgelingen van meet af aan stof gaan verzamelen (en ook zelf gaan ontwerpen) om hun geloof in hem te vertolken. Ze legden collecties aan, bestaande uit uitspraken van Jezus en verhalen over zijn bevrijdend optreden. Ook koesterden zij herinneringen aan het werk en de getuigenissen van de apostelen en lieten zij zich inspireren door brieven van Paulus.

In de loop van de tweede eeuw ontstond er een min of meer vaste kern van geschriften met een bijzonder gezag. Daartoe behoorden in ieder geval de vier evangeliën en de brieven van Paulus. De meeste christelijke geloofsgemeenschappen erkenden dat deze geschriften een bron van inspiratie waren voor hun geloof en leven. Ook speelde een rol dat zij aannamen dat deze geschriften teruggingen op de apostelen. Dat betekent nog niet dat ze ook gezien werden als toevoegingen aan de al langer bestaande Joodse Bijbel. En ook niet dat er buiten deze reeks geen andere teksten waren die hoge ogen gooiden en evengoed werden toegeschreven aan apostelen (zoals Thomas of Petrus).

Nog lange tijd bleef het vroege christendom gekenmerkt door grote diversiteit. Deze rijke verscheidenheid is flink

geslonken toen tegen het einde van de vierde eeuw een lijst ontstond van 27 boeken die samen het Nieuwe Testament gingen vormen, met een gezag dat even groot was als dat van de Joodse Tenach.

In de paasbrief uit 367 noemt Athanasius van Alexandrië de 27 boeken van het Nieuwe Testament. Van een aantal andere geschriften zegt hij dat deze 'buiten de canon' staan. De canon is hier dus een afgesloten lijst, waarin geen nieuwe geschriften meer worden opgenomen. Dat resultaat is natuurlijk niet zonder slag of stoot bereikt. Er is een strijd aan voorafgegaan die behalve winnaars ook verliezers kende. Het is jammer dat de rijke schat aan literatuur die buiten de canon is gebleven daardoor ook aan invloed inboette. Soms duurde het zelfs tot de 19de of 20ste eeuw voordat bepaalde geschriften werden teruggevonden."

SCHRIFT EN TRADITIE

"Behalve de Schrift heeft ook de levende traditie een groot gezag. De traditie ontstond niet pas nadat de Bijbel was afgerond. De Bijbel zelf is ontsproten aan traditie(s) en de inhoud ervan wordt in latere tradities telkens verder uitgewerkt en geactualiseerd.

Deze visie op openbaring vinden we ook in het jodendom. In Jeruzalem leerde ik van Joodse geleerden dat de Thora een geschenk is van God, maar ook dat de Thora geen pasklare antwoorden geeft op alle problemen van alle tijden. Nee,

de Thora is te vergelijken met meel, waarmee je zelf koeken moet gaan bakken. Je kunt van dat meel niet zomaar maken wat je maar wilt, maar je moet er wel mee aan de slag gaan want anders gaat de traditie, datgene wat je in handen hebt gekregen, niet leven en verstart tot iets wereldvreemds uit vroegere tijden.

Deze dynamische opvatting van openbaring lijkt op de katholieke opvatting omtrent Schrift en traditie. Dat zijn allebei bronnen van openbaring en ze leggen allebei veel gewicht in de schaal. Elke nieuwe generatie moet de Bijbel opnieuw tot leven brengen door de inhoud ervan vruchtbaar te maken voor de eigen actuele situatie.

Het is echter fataal wanneer we de Bijbel alleen maar lezen door de bril van latere leerstellingen die vaak maar lichtelijk met de Schrift zijn verbonden. Dan worden de stemmen uit de Schrift gemakkelijk in één bepaalde richting gekanaliseerd en wordt de pluraliteit van de traditie tekortgedaan. Datzelfde gebeurt als we de Bijbel alleen maar lezen vanuit het christelijke (en niet-Joodse) schema dat heilsgeschiedenis een lineair verloop te zien geeft in vier fasen: schepping – zondeval – herstel door Jezus – voltooiing in de eindtijd.”

BUITENCANONIEKE BOEKEN ALS WEGWIJZER

Wim Weren wijst erop dat buitencanonieke evangeliën nogal eens verhalen bevatten die we niet bij de vier nieuwtestamentische evangelisten vinden. Of dat ze dezelfde stof heel anders weergeven. Zo vertelt het Proto-evangelie van Jakobus uitvoerig over de geboorte van Maria, haar kinderen jeugdijaren en haar huwelijk met Jozef, een weduwnaar op leeftijd. Een rode draad in deze vertellingen is de maagdelijkheid van Maria, zowel vóór, tijdens als na het baren. De fysieke kant daarvan krijgt veel aandacht. Wim Weren: “Het is niet waarschijnlijk dat het allemaal precies zo gegaan is. Maar dat weten we intussen ook van de geboorteverhalen in de evangeliën van Matteüs en Lucas. Ook daar lopen feit en fictie door elkaar heen. Dat wordt pas echt een probleem als je alleen uit bent op de naakte feiten. Als je deze verhalen leest als verhalen waarin het werkelijke en het mogelijke hand in hand gaan, dan openen ze ook voor ons allerlei deuren naar een nieuwe en betere wereld.”

Ook het Evangelie van Maria kan volgens Wim Weren onze ogen openen voor een beter begrip van het bekende verhaal, in Johannes 20, over de ontmoeting van Maria van Magdala met de verrezen Jezus in een tuin. In het naar haar genoemde Evangelie van Maria functioneert zij als verkondigster van de volle openbaringswaarheid. De andere volgelingen van Jezus blijven met halve waarheden zitten als ze niet te horen krijgen wat Jezus aan Maria verteld heeft. Op uitnodiging van Petrus draagt Maria de door haar ontvangen waarheden

over aan de hele groep.

Vanuit deze episode in het evangelie van Maria zien we beter dat Maria ook in Johannes 20 een bijzondere boodschap van Jezus ontvangt (over zijn opgang naar zijn Vader) en dat zij deze boodschap ook hier bekendmaakt aan de andere volgelingen van Jezus. Terecht kreeg zij dan ook de eretitel ‘apostel van de apostelen’.

“Bijzonder is dat in het Evangelie van Maria meteen na haar mededelingen een felle discussie ontbrandt. Andreas en Petrus bestoken haar met allerlei vragen. Houdt Jezus meer van Maria dan van zijn andere volgelingen? Is zij meer dan anderen ontvankelijk voor wat Jezus te zeggen heeft? Propageert zij afwijkende ideeën die niet van Jezus afkomstig kunnen zijn? Of bepalen alleen mannen wat tot het gedachtegoed van Jezus behoort? Hierover staat in Johannes 20 niets te lezen. Toch laten deze vragen iets zien van werkelijk gevoerde debatten in de vroege kerk over de positie van vrouwen in de geloofsgemeenschap.”

CONCLUSIES

Wim Weren concludeert samenvattend dat noch in het jodendom noch in het christendom van bovenaf gedecreteerd is welke geschriften tot de Bijbel behoren en welke niet. Eventuele lijstjes bezegelen alleen het eindresultaat van een geleidelijk groeiproces. Sommige geschriften, zoals de Didache en het Thomasevangelie, zouden in het Nieuwe Testament niet misstaan. Andere geschriften bevatten zulke ongeloofwaardige ideeën dat het maar goed is dat ze buiten de canon zijn gebleven. Zoals het lijdensverhaal in het Evangelie van Petrus, dat de schuld voor de dood van Jezus glashard legt bij de Joodse leiders van toen en niet bij Pilatus als de lokale vertegenwoordiger van de Romeinse overheerser. Of dat de verrijzenis van Jezus zowel door Joodse als door Romeinse wachters bij het graf met het blote oog zou zijn waargenomen, wat de nieuwtestamentische evangelisten gelukkig niet beweren. Want het gaat hier niet over de terugkeer van een dode naar zijn vroegere sterfelijke leven, maar over een nieuw leven door de dood heen. De Bijbel zelf is een onuitputtelijke bron van inspiratie die telkens weer richting geeft bij het zoeken naar nieuwe wegen naar een betere wereld. Dankzij recente vondsten weten we dat diversiteit het keurmerk was van het vroege christendom. En dat is iets waar we best jaloers op kunnen zijn. ●

Het is jammer dat de rijke schat aan literatuur die buiten de canon is gebleven daardoor ook aan invloed inboette

POËZIE

Opdracht

Het lijkt maar weinig wat ik zag
op deze najaarsnamiddag.

Ik liep wat doelloos door de stad
omdat ik niets om handen had,

en heb in het plantsoen gezien
een meisje van een jaar of tien
dat bladeren tezamen bond
die zij onder de bomen vond.

Misschien dat het een opdracht was,
een herfststukje voor in de klas,
maar zij droeg alles voor zich heen
als Birnam Wood naar Dunsinane.

Het was alsof, terwijl ik keek,
de tijd weer omgekeerd verstreek,
en of ik zonder spijt of schuld,
een kinderhart is zo gevuld,

daar zelf iets aan het zoeken was
waar ik, een leven later pas,
van weet dat het onmisbaar is
nu ik het mis.

Jean Pierre Rawie

Geleende tijd, uitg. Bert Bakker, 1999

TEKST
MARINUS VAN DEN BERG
FOTO
STOCK

“Ouderen, COVID-19 en gevoelens van eenzaamheid...” De vraag om daarover iets te schrijven, kwam toen de spanningen aan de grens met Oekraïne er al wel waren, maar de oorlog nog niet was begonnen. Die begon de dag voor mijn 75e verjaardag. Tot nu toe was ik van na de oorlog (W011). Ben ik dat nu nog? Ik voelde het perspectief veranderen. Er werd mij ‘nog vele jaren’ gewenst maar ik voel aarzeling. Hoe zal deze oorlog met een onvoorspelbare president in Rusland ons, mij, raken. De dreiging met nucleair geweld raakte, maar leidde bij mij niet tot hamstergedrag. Bij anderen wel en ik heb daar geen oordeel over. Er hangt angst in de lucht.

Als u dit leest hoeven we in tram, metro, trein en bus geen mondkapjes meer te dragen. Maar het mag nog wel. “Ik blijf het wel doen,” zei een oudere dame. “Ik blijf voorzichtig.” De schrik is niet voorbij. Lezingen vinden weer plaats maar de vraag is steeds: durft iedereen al te komen? Tegelijk is er het feest van elkaar weer zien. Iemand zei: “Mijn zoon zei: ‘we hebben toch met de telefoon contact?’ Maar dat is niet echt. Ik wil hem graag zien, aan kunnen kijken, even vast kunnen houden.” Ik hoorde gevoelens van eenzaamheid in haar opmerking. Die hoor ik ook in opmerkingen als “we zien elkaar steeds minder, verjaardagen samen waren er niet.” Ook kerkgangers hebben elkaar gemist. Ze hebben de mis en het ontvangen van de communie zonder scherm of pincet gemist. Willem Jan Otten heeft over die tijd zeer bijzonder geschreven in zijn boek *Zondagmorgen*.

VOORBIJ?

Wat niet in het nieuws komt lijkt voorbij te zijn. Na corona is de oorlog in Oekraïne het allesbeheersende nieuws. Ze lijken van verschillende orde maar er zijn overeenkomsten. Het gaat om iets wat heel de wereld raakt. We zijn een wereldwijd verbonden gemeenschap geworden en we overzien nog op geen enkele manier wat de gevolgen zijn. Het gaat om gebeurtenissen die angst onder de huid aanjagen. In de coronatijd, die na 23 maart weer een nieuwe fase in ging, raakten veel ouderen (maar ook jongeren) geïsoleerd. Op plaatsen waar veel ouderen, zeer oud meestal, wonen zijn velen gestorven. Chris de Stoop heeft daarover op een indringende, respectvolle wijze geschreven in zijn kroniek *Hemelrijk*. Er wordt gesproken over het voorbij zijn van de coronatijd, maar dat trekt een gordijn dicht dat verhindert om te zien wat er echt aan de hand is. Er zijn een nog onbekend aantal mensen met blijvende gevolgen. Ik denk ook aan hen die nog steeds op een wachtlijst staan van uitgestelde operaties, bijvoorbeeld aan knie of heup. De een komt ook meer op voor zichzelf dan de ander!

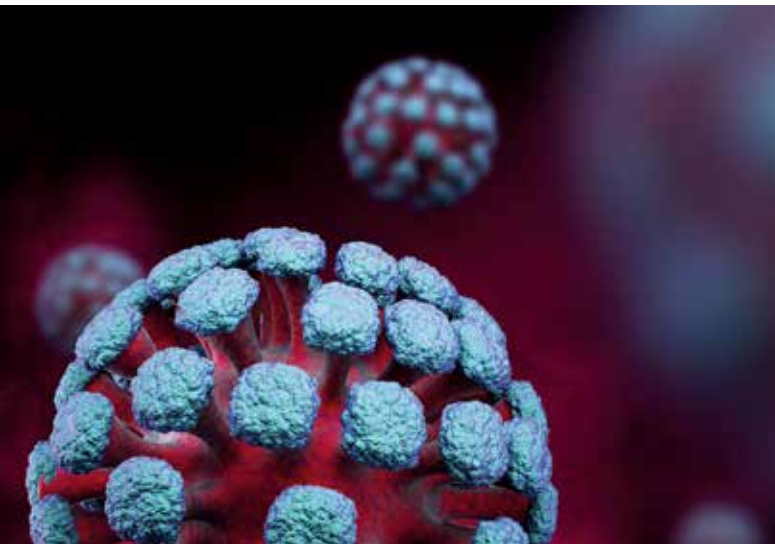
WEER AAN HET WERK

In april 2020 werd ik gevraagd om geestelijk verzorger te zijn in het revalidatiecentrum Intermezzo in Rotterdam (in 2015 was ik met pensioen gegaan). In dat centrum begonnen steeds meer patiënten te komen die vaak weken in een ziekenhuis (van Goes, tot Groningen, zelfs tot in Duitsland) in coma hadden gelegen. Tegen hun naasten was gezegd: “U moet afscheid nemen.” De onzekerheid was zo groot dat deze leidde tot een stelligheid die later gelukkig minder werd. Het waren de verplegenden die vroegen om een geestelijk verzorger: overrompeld waren ze, door de psychische en geestelijke nood. Ze konden niet bieden wat ze óók wilden bieden: steun aan mensen die zo intens moe waren, zo intens afhankelijk en die zoveel tijd alleen waren. In de eerste tijd mocht er geen familie komen. Later werd dat gedoseerd beter. Nog steeds bezoek ik deze ex-covidpatiënten. Ze vertellen niet alleen hoe ze van huis vaak ineens in een ziekenhuis kwamen, maar ik hoor ook van hun nachtmerries, van vastgebonden zijn, van verlies van smaak en verlies van energie, maar ook van naasten die letterlijk naast hen zijn overleden. Meerderen zouden in een leeg huis thuis komen. Ik mocht met velen ook de vreugde van het stap voor stap herstel delen: wat een vreugde

CORONA

OP DE

ACHTERGROND?

Ik vermoed dat velen nu toekomen aan de vragen die zin en levensbeschouwing raken, die de eindigheid raken

als je weer alleen naar het toilet kunt en weer zelf kunt eten. Vaak hoorde ik hun hele levensverhaal. Er werd gesproken over onderliggend lijden maar dat waren niet alleen andere ziektes, dat waren ook lijdensverhalen uit de eigen levensloop. De mensen die naar huis zijn gegaan deden dat vaak met vervolgspraken voor revalidatie. “De oude waren ze nog niet en of ze dat weer zouden worden?” Ik vermoed dat velen, als het hoofddoel niet meer op het lichamelijke herstel ligt en het eerste doel naar huis kunnen was, nu toekomen aan de dieperliggende vragen. Vragen die zin en levensbeschouwing raken. Vragen die de eindigheid raken.

ONDERBEGELED...

Er zijn ook mensen die geen revalidatie ontvingen, niet in een ziekenhuis kwamen, maar waar de vraag rijst of zij niet onderbehandeld zijn en ook onder-begeleid? Is er voldoende naar hun ervaringen geluisterd? Die vraag heb ik ook over de naasten, de huisgenoten, die niet alleen een vaak lange en zware tijd hebben doorgemaakt, zij die te horen hebben gekregen: u moet afscheid nemen. Wat betekent het voor de relatie als iemand blijvende gevolgen houdt, zoals moeheid of voortaan met een zuurstofpompje moet leven? Geestelijke verzorging kan hier van betekenis en van belang zijn. Het is goed dat er op steeds meer plaatsen een beroep gedaan kan worden op Geestelijke Verzorging aan huis. Er zijn steeds meer huisartsen die doorverwijzen naar geestelijk verzorgers. Er zijn ook vergoedingsregelingen (gebruik op internet als zoekopdracht: ‘geestelijke verzorging thuis vergoed’)

TOT SLOT

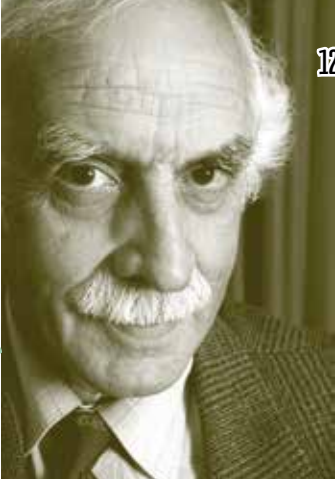
Er werd in het begin van de coronatijd gezegd dat het mensen dichter bij elkaar bracht. Uitvaarten in kleine kring werden intiem genoemd. Maar ik hoorde ook dat het mensen eenzamer heeft gemaakt en dat mensen die niet tot de intieme kring hoorden zich buitengesloten voelden. Sommigen organiseren nu het weer kan een uitgestelde herdenkingsbijeenkomst.

Mijn hoofdaandacht ging hier naar corona, maar ik mag niet onbenoemd laten dat ik sinds de Oekraïne-oorlog meerdere ouderen ontmoet heb die kind waren tijdens WO II, of die in Nederlands Indië leefden. Zij vertellen van herbelevingen. Zij leren me dat een oorlog generaties lang kan duren en dat er veilige ruimtes (ontmoetingen) nodig zijn om hier over te spreken. Praat er niet overheen.

Ik ben benieuwd naar uw ervaring. ●

MARINUS VAN DEN BERG, GEESTELIJK VERZORGER/PASTOR
WOONT IN ROTTERDAM EN SCHREEF O.A. STAP VOOR STAP, UITG.
ADVENIAT (OVER ZIJN CONTACTEN MET EX-COVID-PATIENTEN IN
REVALIDATIE) EN ODE AAN DE EENZAAMHEID, UITG. TEN HAVE
UTRECHT

ERIK JURGENS

DIE TROUW HOUDT TOT IN EEUWIGHEID

Zo luidt het votum aan het begin van een protestantse kerkdienst:

“Onze hulp is in de naam van de Heer (...)

Die trouw houdt, tot in eeuwigheid,” (ps. 146:6)

“en nooit laat varen het werk Zijner handen.” (ps. 138:8).

Dat ‘laten varen’ is inmiddels moderner geformuleerd. Maar ik hou juist van dat laten varen. Hij stond borg voor ons ontstaan, Hij vergeet Zijn werk niet.

Dat vertrouwen gaat ook terug op twee andere psalmteksten: psalm 91 en psalm 121. Zie de laatste zin van 121: “De ENE waakt over je gaan en je komen, van nu af en tot in eeuwigheid” (Naardense vertaling, 2004).

Nog mooier, in 91: “Je zult niet vrezen, voor het schrikbeeld in de nacht, voor een pijl die vliegt overdag; voor de pest die rondgaat in het donker, voor koorts die woedt in de middag... aan zijn engelen zal hij voor jou gebieden je te bewaken op al jouw wegen.” Een tekst die een gevoel van geborgenheid scheidt, de ervaring dat je ergens thuishoort, niet alleen staat.

Wie belooft ons dat dan? De almachtige God, blijkbaar. “Ik geloof in God, de almachtige vader” zegt immers onze geloofsbelijdenis. Hoezo almachtig? Is Hij dan in staat om ons te behoeden voor de pest die rondgaat in het donker, zoals wij nu ervaren met COVID-19? Waarom doet hij het dan niet? Is de belofte in de psalm een schijnbelofte? Je zou het zeggen. Ik was jaren geleden met het Auschwitz Comité mee naar Auschwitz, Maidanek en Sobibor. Drie van de vernietigingskampen in Polen, die door het nazi-regime zijn gebouwd in het kader van wat de Joden de Shoah, de vernietiging, noemen. Tot die ‘Endlösung’ is gruwelijkerwijs besloten tijdens de Wannseeconferentie, 20 januari 1942 – nu tachtig jaar geleden. Shoah is een beter woord dan de term die bij ons uit het Engels is overgenomen, ‘Holocaust’, dat oorspronkelijk brandoffer betekent. Hoezo, offer?

Op die tocht was Sonny Herman mee, naast liberaal rabbijn ook nog psychiater. Voor overlevenden en nabestaanden die mee waren was hij een steun en toeverlaat. Hij kon zingen als een cantor in de synagoge. In Sobibor zong hij op de plek waar de as van de vermoorde Joden was gestort. Ik vroeg hem wat hij zong. Hij zei: “psalm 91.” “Hoe kun je dat nou zingen,” vroeg ik verbaasd, “de ENE heeft hen toch niet gered? Integendeel.” “Daarom!” zei Sonny Herman.

Dat is toch iets prachtigs van het jodendom. Dat je de ENE keihard kunt verwijten het werk zijner handen in Sobibor juist wel te hebben laten varen. Job deed dat al, en hoe.

Dat dit Bijbelboek ooit is opgenomen in de Tenach is een wonder.

In de christelijke en de islamitische traditie is het ondenkbaar dat je de ENE uitscheldt. Godslastering wordt dat genoemd, een misdrijf dat je nog op vele plaatsen in de wereld je leven kan kosten. Sindsdien heeft psalm 91 een bijzondere plaats in mijn leven ingenomen. Het geborgen zijn in de palm van Zijn hand blijkt niet te kloppen. Waarom tóch psalm 91? Daarom!

CO
LU
MN.

Maria van Magdala, ook bekend als Maria Magdalena, is een intrigerende figuur. Zij heeft een prominente rol bij de opstanding van Jezus; zonder haar zou de verrijzenis niet verkondigd zijn en de Jezusbeweging zelf een stille dood gestorven. Maar desondanks is er maar weinig over haar te vinden in de evangeliën.

MARIA VAN MAGDALA EN DE HEMELVAART VAN JEZUS

MARIA VAN MAGDALA IN JOHANNES

Het meest uitgebreide verhaal over Maria van Magdala is te vinden in het evangelie van Johannes. Alleen dit evangelie kent het verhaal over de ontmoeting van Maria met de tuinman die Jezus blijkt te zijn (Johannes 18,1-20). Op grond van dit verhaal wordt Maria van Magdala in de traditie 'de apostel van de apostelen' genoemd. Het zou naïef zijn om aan te nemen dat de evangelist van het Johannes-evangelie hier een historische gebeurtenis beschrijft. Heeft Johannes een model gehad voor dit verhaal over de ontmoeting van Maria en Jezus in de graftruin? Als we Maria van Magdala willen plaatsen in de lijn van vrouwelijke helden in de Bijbel, is de eerste gedachte wellicht aan de lijn van de vrouwelijke figuren uit het Oude Testament: Mirjam de zus van Mozes, Hulda de profetes, Debora de rechter. Maar bij nadere beschouwing zijn er met al deze vrouwen te weinig overeenkomsten om ervan uit te gaan dat Maria van Magdala naar hun voorbeeld is gemodelleerd.

PASEN, HEMELVAART EN PINKSTEREN OP ÉÉN DAG

De feministisch theologe Jane Schaberg geeft in haar boek

Heeft Johannes een model gehad voor het verhaal over de ontmoeting van Maria en Jezus in de graftruin?

The Resurrection of Mary Magdalene een interessante vergelijking. Niet met een vrouw uit het Oude of Nieuwe Testament, maar met Elisa in het verhaal van de hemelvaart van Elia.

Men is gewend om bij de hemelvaart van Jezus te denken aan de weergave van Lucas in Handelingen 1. Deze hemelvaart vindt plaats veertig dagen na de verrijzenis, te midden van de apostelen op de Olijfberg: Jezus wordt voor hun ogen opgenomen in een wolk. Op een latere dag in Jeruzalem ontvangen de leerlingen (niet alleen de apostelen) de heilige Geest. Deze volgorde is ons vertrouwd omdat het de basis voor de paascyclus is: veertig dagen na Pasen vieren we Hemelvaart en de vijftigste dag is Pinksteren. Schaberg meent dat Johannes in hoofdstuk 20 al schrijft

over de hemelvaart op de dag van Pasen zelf. Daarom kijken we nader naar het verhaal van Johannes 20. Wanneer Maria Jezus herkent, zegt Jezus tot Maria dat ze hem niet moet vasthouden. Hij geeft daarvoor als reden dat hij nog niet opgestegen is naar de Vader. Vervolgens geeft hij haar de opdracht om aan de leerlingen te verkondigen dat hij zal opstijgen naar de Vader. Nog diezelfde dag verschijnt Jezus 's avonds bij de leerlingen en begiftigt hen met de heilige Geest. Dit herhaalt hij acht dagen later wanneer ook de apostel Tomas erbij is. Hier eindigt oorspronkelijk het evangelie van Johannes. De exegeten zijn het erover eens dat het eenentwintigste hoofdstuk later toegevoegd is. Bij Johannes vallen Pasen, Hemelvaart en Pinksteren op één dag.

HEMELVAART ALS VERHAALMOTIEF

De hemelvaart van Jezus is niet uniek. In het Oude Testament komt de hemelvaart voor bij Elia (2 Koningen 2) en bij Henoch, de grootvader van Noach. Henoch wandelde met God, leefde meer dan 380 jaren en werd toen door God opgenomen in de hemel (Genesis 5,24). In de intertestamentaire periode ontstaat het apocriefe boek Henoch waarin

de hemelvaart uitgebreider beschreven wordt. Ook in andere apocriefen komt het motief van de hemelvaart voor: in het vierde boek Ezra worden Ezra en Pinas de Zeloot tijdelijk door God ten hemel opgenomen om hen te beschermen tegen geweld door de mensen (4e boek Ezra 14, 1-17). Het motief van de hemelvaart is dus bekend voor de joden in de eerste eeuw. Een hemelvaart is een rehabilitatie: de betreffende persoon is een rechtvaardige in de ogen van God. Hij hoeft niet de dood van de mensen te smaken, maar wordt opgenomen in Gods heerlijkheid.

De hemelvaart van Jezus laat zien dat hij die door de mensen was veroordeeld en aan het kruis gestorven was, nu door God als rechtvaardig wordt bestempeld. Zijn hemelvaart herstelt hem niet alleen in zijn onschuld, maar bevestigt de waarheid van zijn woorden en daden, van zijn identiteit als Zoon van God.

Maria van Magdala blijft de apostel van de apostelen, de eerste apostel die aan de basis staat van het geloof in de verrijzenis en dus het geloof in Pasen

DE HEMELVAART VAN JEZUS EN DE HEMELVAART VAN ELIA

Schaberg meent dat het verhaal van de hemelvaart van Elia in 2 Koningen 2 gelezen kan worden als een subtekst onder het verhaal van Jezus' ontmoeting met Maria in

de graftuin. Kan het zijn dat Johannes aan de hemelvaart van Elia gedacht heeft toen hij het verhaal van de ontmoeting in de graftuin componeerde? In het verhaal van Elia's hemelvaart is Elisa de enige getuige. Net zo is Maria van Magdala alleen als getuige van de hemelvaart van Jezus. In 2 Koningen 2 probeert Elia Elisa steeds weg te sturen. Net zoals Elisa weigert om Elia alleen verder te laten gaan, wil Maria van Magdala Jezus vasthouden.

Een grote groep profeten die op afstand hebben staan kijken, erkent dat het gezag is overgegaan van Elia op Elisa. En zoals Elisa wordt aangewezen als opvolger en profeet, zo wordt Maria aangewezen door Jezus om aan de groep van leerlingen te verkondigen over zijn verrijzenis en zijn hemelvaart. De conclusie van Schaberg is dan ook dat Maria van Magdala niet de eerste van de apostelen is, maar sterker: de opvolger van Christus zelf op aarde. Maria is de plaatsvervanger van Christus en moet in opdracht van Jezus de leiding nemen over de Jezusbeweging.

ARGUMENTEN CONTRA

Er zijn echter een aantal zwakke punten in deze vergelijking tussen de hemelvaart van Elia en de hemelvaart van Jezus. Allereerst spreekt het niet vanzelf om Johannes 20,11-18 te lezen als een hemelvaartsverhaal. Jezus blijkt deze hemelvaart nog ten minste uit te stellen tot nadat hij diezelfde dag verschenen is aan de leerlingen en zelfs nog acht dagen tot nadat hij ook aan de apostel Tomas verschenen is. Jezus moedigt Tomas aan om hem aan te raken, waar hij Maria van Magdala van zich af hield. Zo sterk is het argument van het afwijzen van nabijheid dus niet voor de evangelist van het Johannesevangelie.

Verder zijn er grote verschillen tussen de beide verhalen. Wanneer Elia opgenomen wordt, gebeurt dat spectaculair: in een stormwind, met een strijdswagen en paarden van vuur. In het verhaal van Johannes ontbreekt dit spektakel. Elia laat zijn mantel aan Elisa, een symbolische overdracht van het profetisch gezag. Deze symboliek ontbreekt in Johannes. Bovendien ontbreekt de erkenning door de menigte in Johannes. Waar de andere profeten voor Elisa buigen en zijn gezag erkennen, reageren de leerlingen van Jezus in het geheel niet op de verkondiging van Maria noch op haar nieuwe positie. Integendeel: nadat Maria alles verteld heeft aan de andere leerlingen, komt Jezus zelf nog tweemaal naar de leerlingen toe (zonder en met Tomas). In deze beide verhalen over de verschijningen van Jezus aan de leerlingen verwijst Johannes op geen enkele manier naar Maria als zijn opvolger. Voor een gezagsoverdracht is dit ondermijnend.

CONCLUSIE

Hoe spannend en interessant ook, de theorie van Jane Schaberg blijkt wankel. De vraag waarmee dit artikel startte, was of er een oudtestamentisch voorbeeld is dat model gestaan heeft voor het personage Maria van Magdala. Dit voorbeeld heb ik in het Oude Testament nog steeds niet gevonden. Maar als het verhaal van de ontmoeting in de tuin niet gemodelleerd is naar een voorbeeld, is Maria van Magdala uniek. Zij blijft de apostel van de apostelen, de eerste apostel die aan de basis staat van het geloof in de verrijzenis en dus het geloof in Pasen. ●

MARIAN GEURTSSEN IS KATHOLIEK THEOLOOG, WERKZAAM VOOR HAAR EIGEN BEDRIJF *SCHATGRAVER IN DE TRADITIES*. ZIJ IS GESPECIALISEERD IN RITUELEN, HEILIGEN, KALENDER-TRADITIES EN VROEGE CHRISTENDOM.

GENOEMDE LITERATUUR

JANE SCHABERG, *THE RESURRECTION OF MARY MAGDALENE: LEGENDS, APOCRYPHA, AND THE CHRISTIAN TESTAMENT*, LONDON: CONTINUUM INTERNATIONAL PUBLISHING GROUP, 2004

Zo moet het zijn: het goddelijke als scheppend dichtwerk, niet als leerstuk!

De dwarse Duitse filosoof Peter Sloterdijk (Nederlandse vader, vandaar die naam – maar misschien ook dat dwarse) wijdt er een moeilijk boek aan, met als ondertitel *De hemel tot spreken brengen*. Spreken, maar dan niet via een zogenaamde ‘openbaring’, maar op een alledaagse manier. Religies, zo schrijft hij, “zijn opgedoken uit de nevelen van angsten en vage vermoedens die boven paleolithische landschappen zweefden.” Ja, in zulke zinnen schrijft hij. Het is ondoenlijk om in een korte bijdrage aan het boek als geheel recht te doen, zelfs als ik het trouwens al heb kunnen begrijpen... niet, dus. Maar interessant is zijn vaststelling dat religie van ongeveer al de functies die zij vroeger had, is bevrijd. En wij, vooral sinds de Verlichting, zijn daarmee ook bevrijd. Wat overblijft, zegt Sloterdijk, dat is poëzie, theopoëzie.

Hij verwijst naar Griekse tragedies als die van Euripides (5e eeuw vóór Chr.), die een wezenlijk deel van onze cultuur zijn gaan vormen. Het waren, zegt hij, “dichtwerken die een bepaalde kijk gaven op oudere, in mythologische termen geformuleerde godenverhalen.” Zo gezien waren opvoeringen van die toneelstukken in feite liturgische diensten. Ik had er, al was ik ooit gymnasiast bij de jezuïeten, nooit zo over gedacht. Zij mochten het trouwens ook zo niet zien, volgens mij. Jammer, ik zou die stukken beter begrepen hebben.

En dan die godsdienstvrijheid: als we het daarover hebben, bedoelen we dat we vrij zijn om de godsdienst te belijden die we willen. Sloterdijk draait het nu om. We zijn bevrijd van de godsdienst! Vroeger had de geïnstitutionaliseerde religie een ‘hypercompetentie’, een almacht, op alle gebieden. Niet alleen de moraal, ook het recht, de staatkunde, de economie, de geneeskunde, het onderwijs – alles ging uit van de religie. De paus van Rome – de verpersoonlijkte religie – bemoeide zich niet alleen met de religie, maar ook met de politiek in heel Europa. Met als sanctie de kerkelijke banvloek, de uitsluiting van een landsgebied van de toediening van de sacramenten: doop, biecht, huwelijk, eucharistie, ziekenzalving. De Duitse keizer Hendrik IV moest in 1076 naar Canossa, waar de paus toen even

zetelde. Hij onderwierp zich formeel aan de paus, om zo van de ban af te komen. ‘Gaan naar Canossa’ betekent nog steeds ‘zich onderwerpen’.

Wat is van die religieuze almacht nu over? Heel weinig, al die sectoren van het menselijk bestaan hebben zich verzelfstandigd, schrijft Sloterdijk. Zij hebben zich onderworpen aan een eigen rationaliteit, aan een eigen intermenselijke besluitvorming. Ook de moraal? Ja, ook de moraal, nog steeds in kerkelijke kringen ‘moraaltheologie’ genoemd. Die is niet meer afgeleid van een goddelijke openbaring, maar gewoon ontleend aan een redelijk zoeken naar consensus over welk gedrag hoort en welk gedrag niet hoort in een samenleving, wil deze overeind blijven. Meningsverschil blijft daarbij mogelijk, dat zie je aan de verschillen tussen de culturen. Een samenleving heeft echter basisregels nodig om te kunnen functioneren. De Tien Geboden zijn er een voorbeeld van.

Helaas vindt Rome dat zij het laatste woord moet blijven hebben inzake ‘geloof en zeden’, zodat er te weinig aandacht is voor ‘theopoëzie’, de mooie kant van het geloven, kernverhalen over het bestaan van de-mens-met-zijn-god. Al een halve eeuw schrijft bijvoorbeeld Huub Oosterhuis prachtige liturgische gebeden en liederen, uitingen van theopoëzie. Die worden nota bene door de bisschoppen uit de liturgie geweerd, omdat zij in strijd zouden zijn met de geloofsleer. Dat is de omgekeerde wereld. Het is alsof je Euripides in het Athene van toen verbiedt, omdat hij zich in zijn *Medea* niet strikt houdt aan de mythologische godenverhalen. Van die ‘geloofsleer’ is ook een wetenschap gemaakt, de theologie. Met medicijnen en rechten een van de oudste faculteiten in onze universiteiten.

Maar tegelijk bestond er, volgens Sloterdijk, een ‘theologisch bewerkte dichtkunst’ al duizend jaar voordat Dante die in zijn *De Goddelijke Komedie* (begin 14e eeuw) voor het eerst briljant verwoordde. Zo’n meesterwerk werd in de literaire faculteit bestudeerd, het kwam de theologische faculteit niet binnen.

Het is typerend voor de scheefgroei tussen theologie en theopoëzie. De verhalen die de kern vormen in onze Navolging van Christus zijn voorwerp van studie, van leerstukvorming. Maar het empathische element van de Navolging, hetgeen de harten aanspreekt, komt juist van de theopoëzie. Die navolging moet een

THEOPOËZIE, MOOIER DAN THEOLOGIE

warm gevoel overbrengen, een gevoel van verbondenheid. Het waren door de eeuwen heen eerder de kunstenaars dan de predikheren die inspireerden, de Geest Gods lieten gaan waarheen hij wil. In kerken, beelden, schilderijen, gedichten, liederen, muziekstukken. Waarom trekt de *Matthäuspasion* nog altijd volle kerken en zalen, terwijl de samenleving ontkerkelijk?

Ik heb schandelijk bij Sloterdijks *Theopoëzie* weggegap wat ik goed kon gebruiken. Het boek zelf heb ik daarmee geen eer aangedaan. Maar wie wil, en een stevig tekst aankan, doet dat alsnog. ●

PETER SLOTERDIJK: *THEOPOËZIE – DE HEMEL TOT SPREKEN BRENGEN*. UITG. BOOM, AMSTERDAM 2021, 320 BLZ [VERT. MARK WILDSCHUT]

Ophef in de “Thomas”

In het kader van de kerkelijke merkwaardigheden moest ik onlangs terugdenken aan een ‘incident’ dat ik meemaakte medio jaren vijftig van de vorige eeuw en dat menige lezer zich misschien nog zal herinneren.

Ik was een jaar of zeventien, woonde in Amsterdam en mijn parochie was die van St. Thomas van Aquino in de Rijnstraat in Amsterdam-Zuid. Er was nog redelijk sprake van het ‘Rijke Roomse Leven’. Er werd nog driftig gebiecht en in de meimaand ging je ’s avonds nog naar het ‘Marialof’. Althans, ik wel, maar ik wilde dan ook priester worden zoals meerdere katholieke jongens van die dagen. Daarvan is gelukkig niets gekomen.

Tot mijn verbazing werd ik bij het betreden van de kerk verrast door een volksooploop achter in het bedehuis, waarbij de pastoor – pater van Kalmthout O.P. – als een kritische wijkagent door het middenpad liep en de meute nauwlettend in het oog hield. Wat was het geval? Een vrome Amsterdamse dame had, zo beweerde zij, een verschijning gekregen van de Maagd Maria, die haar opdracht had gegeven een schilderij van die verschijning te laten vervaardigen. De dame had de pastoor van de Thomaskerk zover gekregen dat ze dat schilderij in een klein kapelletje achter in de kerk mocht ophangen. Dan konden de mensen daar een kaarsje opsteken. Tot zover niets aan de hand. Maria had echter aan de dame ook laten weten dat het communistisch gevaar heel de wereld dreigde te overspoelen en dat een wereldwijde toewijding aan de ‘Vrouw van alle Volkeren’ uiterst urgent was. De dame bleek al snel vele volgelingen op de been te kunnen brengen en het Thomaskapelletje was dus weldra veel te klein. Op die bewuste avond verdrongen zich vele tientallen gelovigen, vooral vrouwelijke (sorry, beste lezeressen, het was niet anders), rond en in het achterste deel van de kerk. De pastoor was *not amused* en verzocht al snel de bisschop van Haarlem een eind te maken aan dit oproer. Ook de bisschop, Mgr. Huibers in die tijd, was nuchter genoeg om zijn twijfels over de openbaring duidelijk te laten blijken. Het schilderij moest weg uit de kerk en de dame van de verschijningen zocht een goed heenkomen. Zij was er echter van overtuigd dat de verschijningen echt waren en mobiliseerde een architect die een vervangende kerk ontwierp. En dat ontwerp was niet mis! Er moest, op de plek waar nu het RAI-complex aan de Zuidas staat, een gigantische ‘kathedraal’ worden gebouwd die de honderden of duizenden pelgrims zou kunnen ontvangen die de zieneres verwachtte. Zij zouden door hun gebed tot de ‘Vrouw van alle Volkeren’ het communisme in de wereld een gevoelige slag toebrengen. Er werden mooie bouwtekeningen gemaakt, maar de basiliek is er nooit gekomen. Het schilderij kreeg uiteindelijk een plek in een speciaal daarvoor bestemd woonhuis in Amsterdam-Zuid. De verschijningen hebben nooit een kerkelijke erkenning gekregen en de ‘Vrouw van alle Volkeren’ leeft enkel nog voort in de talrijke bidprentjes die hier en daar nog te vinden zijn.

KERKELIJKE

MERK WAARDIG HEDEN ●

TEKST
MICHEL BESNARD &
RIET BOS

Het sprookje VAN DE OUDE BOOM...

WAARAAN EEN COMMUNITY ONTSPROOT

Er was eens een Boom. Een Heel Oude Boom. Zo oud, dat (zoals dat ook met mensen gaat) niemand meer zijn waarde zag. En zo gebeurde het dat De Gemeente de Boom en het laantje waar hij stond had opgegeven. Toen de Ridders van Tongelre dit hoorden waren zij verdrietig. Ze zaten niet bij de pakken neer, maar richtten de actiegroep 'De beuk erin' op. De Boom en zijn burens werden gered. 24 jaar later lunchen wij - vlak bij de Boom - in het Wasven...

Het Wasven is een van de maatschappelijke organisaties die zich hebben gepresenteerd tijdens de recente Ontmoetingsdag van Kleine Geloofsgemeenschappen. Een presentatie die ons benieuwd maakte. Het is een bijzondere lunch. De omgeving is prachtig: een oude boerderij die in 2003 is aangekocht door Stichting Groendomein Wasven. Deze heeft de boerderij in ere hersteld en er een restaurant, een bakkerij, een koffiebranderij, een groenwerkplaats en een winkel in gevestigd.

De kaart is zoals je mag verwachten van een stichting die ecologie en verantwoord voedsel hoog in het vaandel heeft: veel vegetarische opties en op locatie geteelde producten. De bediening is bijzonder: het personeel bestaat naast enkele vakkrachten uit mensen 'met een beperking' (maar ook met kwaliteiten!). Onze bestelling wordt vakkundig opgenomen en uitgeserveerd. We maken een praatje met onze ober: twee dagen per week werkt hij in de keuken en twee dagen in de bediening. Allebei even leuk. En o ja, het eten smaakt voortreffelijk.

DROMERS EN DOENERS

De Stichting Groendomein Wasven komt voort uit de oude actiegroep 'De beuk erin'. Deze groep uit Tongelre (een voorheen zelfstandige wijk in Eindhoven) bestaat uit 'doeners' die zelf de handen uit de mouwen steken. Die draagvlak creëren, fondsen werven en zelf meehelpen met de werkzaamheden. Nadat de

monumentale laan in ere is hersteld zetten zij zich ook in voor de omgeving van het laantje. Zij

zien de cultuurhistorische en landschappelijke waarde van dit gebied en zorgen voor een goed beheer en ecologische ontwikkeling. Het gebied waarin zij actief zijn beslaat zo'n 24 hectare gemeentegrond. Het betreft zo'n 160 - 170 vrijwilligers, geen gesloten groep, maar een groep die iets wil betekenen voor de maatschappij (de *community*), voortkomend uit een stadswijk waar de bewoners zelf wilden beslissen, maar ook wilden helpen opbouwen.

Behalve 'doeners' zijn het ook 'dromers'. Ze dromen van een wereld waarin ecologie hoog in het vaandel staat, waar biologisch

voedsel wordt geteeld, waar vegetarisch eten een grote rol speelt. (want voor 1 kilo vlees is tot wel 25 kilo plantaardig voedsel nodig...), een wereld waarin iedereen meetelt en mee kan doen. Waarin onze culturele geschiedenis – die zichtbaar is in het landschap voor wie er oog voor heeft – in ere wordt gehouden.

WERK EN ZORG

Toen de boerderij in 2003 aangekocht kon worden – mede dankzij geld van ‘Europa’ en diverse donaties – was er een exploitatieplan nodig. Want ook ecologische en cultuurhistorische dromen kosten geld. Er kwamen een restaurant, een bakkerij, een winkel en later een tuinderij. De nadruk ligt op biologische producten en op natuureducatie. De boerderij is tevens zorgboerderij: de ongeveer 40 medewerkers (want cliënten dekt de lading niet) krijgen vakgerichte begeleiding van de profes-

sionele medewerkers en worden daarnaast ondersteund door zorgbegeleiders. De medewerkers zijn niet te onderscheiden van vakkrachten en vrijwilligers: ze dragen dezelfde kleding met hetzelfde logo. Ook van hen wordt verwacht dat ze op tijd op het werk verschijnen. Waar de buitenwereld geneigd is te spreken van ‘dagbesteding’ is de aanpak van het Wasven anders: je hebt een baan. Dus worden er eisen aan je gesteld. Maar ook: daardoor wordt je zelfbeeld versterkt.

Overigens biedt het Wasven sinds kort een nieuwe vorm van begeleiding aan: de basisdagbesteding. Bedoeld voor mensen met een zorgvraag, een burn-out, een eenzaamheidsprobleem etc. Zij kunnen zich weer herpakken door een dagritme in combinatie met werken in de natuur.

Alle activiteiten zijn juridisch ondergebracht in drie verbonden stichtingen. Zelf spreken de wasvenners liever van een ‘burgerbedrijf’; een niet-bestaand woord, dat wel weergeeft waar het om draait: burgers, die als onderdeel van de samenleving iets

FOTO

MICHEL BESNARD | RIET BOS

willen bereiken en daar bedrijfsmatig mee omgaan. Financieel zijn de drie stichtingen in staat het hoofd boven water te houden; winst maken is geen doel. Wél heeft de coronacrisis een diep financieel litteken veroorzaakt, maar op termijn verwacht men weer op te veren.

MENSEN MET VISIE

Voor dit artikel hebben we een interview gehad met Alfred van Kempen, bestuursvoorzitter van het Wasven. Er ingerold via vrijwilligerswerk, met een achtergrond in bedrijfskunde en filosofie. Na 20 jaar heeft hij zijn goedbetaalde baan opgegeven voor deze carrière-switch, om meer te kunnen betekenen in de maatschappij. We waren benieuwd naar zijn motivatie, zijn inspiratie. En naar die van al die vrijwilligers.

Voor veel katholieken en andere christenen geldt dat zij hun inspiratie vinden in de Boodschap van Jezus: het dubbelgebod: U zult de Heer uw God liefhebben met heel uw hart, heel uw ziel en heel uw verstand. Dat is het grootste en eerste gebod. Het tweede is daaraan gelijk: U zult uw naaste liefhebben als uzelf. Vroeger kwam het zelfs voor dat sommigen van hen meenden dat christenen het monopolie bezitten op 'goed doen', en dat activiteiten van ongelovigen minder waard waren. Tegenwoordig weten we gelukkig beter: een goede daad is een goede daad als hij goed doet. Of, om toch maar weer een bijbels citaat te gebruiken: aan de vruchten herkent men de boom.

De vrijwilligers en bestuurders van het Wasven hebben een visie over hoe de wereld er uit moet zien. Die is niet voor iedereen honderd procent gelijk. Waar de een fanatiek veganistisch eet, stelt de ander een stukje vlees op prijs. Maar dan wel van een biologisch varken of rund. De een zal meer inzetten op de ecologische ontwikkeling van het groen, de ander wil vooral een plek creëren waar mensen kunnen genieten van de natuur. De een ziet de zorg voor mensen met een beperking als hoofdactiviteit, de ander ziet dit als een van de activiteiten. Ze hebben geen gemeenschappelijke politieke voorkeur. En hoewel je in Brabant veel mensen van katholieke huize verwacht, speelt religie geen rol. Hun gemeenschappelijkheid uit zich in pragmatisme: wie iets wil bereiken moet vooral iets *doen*. Duurzaamheid is de rode draad die hen bindt. Gemeenschapsopbouw is een voorwaarde om maatschappelijke betekenis te hebben. Het is een formule die blijkt te werken. Naast de oorspronkelijke vrijwilligers die vooral uit Tongelre kwamen, hebben zich steeds meer vrijwilligers uit de omgeving aangemeld.

De katholieke kerk in Nederland is in steeds mindere mate actief in de diaconie. Vrijwilligers zijn druk bezig met andere zaken en het beschikbare geld is vooral nodig voor liturgie en gebouwen. Door fusies en sluitingen komt de vorming van een gemeenschap steeds

Hun gemeenschappelijkheid uit zich in pragmatisme: wie iets wil bereiken moet vooral iets doen. Duurzaamheid is de rode draad die hen bindt

meer onder druk te staan. Het Wasven biedt ons een voorbeeld hoe een sterke community veel voor elkaar kan krijgen en een maatschappelijk relevante organisatie kan zijn.

TEN SLOTTE

Tot slot nog twee opmerkingen. Ten eerste ligt er in veel sprookjes een draak op de loer. Zo ook hier. De 24 hectare die wordt onderhouden en ecologisch en cultuurhistorisch wordt ontwikkeld en hersteld, zijn geen eigendom van de stichting. De kans bestaat dat ooit de gemeente Eindhoven deze grond zal willen inzetten voor bijvoorbeeld woningbouw. Daarmee zou een prachtig stuk natuur teloorgaan. Maar, zoals Alfred ons zegt: "uiteindelijk is het de maatschappij die beslist."

Ten tweede: zoals in veel sprookjes heeft men behoefte aan een goede fee. Nu de verbouwing en de inrichting wat meer op leeftijd komen bestaat bijvoorbeeld de wens om de keuken te vernieuwen en gas-vrij te maken. Beter voor het milieu en veiliger voor de medewerkers. De wasvenners moeten dus doen wat ze altijd doen: handen uit de mouwen en draagvlak en financiering zoeken. Naar Brabantse traditie wellicht onder het genot van koffie met een worstenbroodje, maar dan wel eentje dat ook op hun menu staat: 't blijde worstenbroodje in de vorm van een smiley, gemaakt door deelnemers en met worst van de blijde big... ●

Simone Vos,

EEN NEDERLANDSE OVER HANS KÜNG

Ooit bevatte zelfs een Nederlands staatsstuk 'gulden regels'.

De *Staatsregeling van de Bataafsche Republiek*, 1798, onze eerste grondwet, begon met acht Algemeene Beginselen. Daarvan:

Art. 6: "Alle de pligten van den Mensch in maatschappij hebben hunnen grondslag in deze heilige wet: *Doe eenen ander niet, hetgeen zij niet wenscht dat aan U geschiede. – Doe aan anderen, ten allen tijde, zoo veel goeds, als zij in gelijke omstandigheden, van hun zoudt wenschen te ontvangen.*"

Art. 8: "De eerbiedige erkenning van een Albesturend Opperwezen versterkt de banden der maatschappij, en blijft iederen Burger ten duursten aanbevolen."
In 1798, en daarna nooit meer.

Gulden Regels

Op 6 april 2021 overleed in Tübingen Hans Küng, priester, hoogleraar en theoloog.

In de jaren na mijn pensionering heb ik 2 boeken van hem gelezen *Christen zijn* en *Is de kerk nog te redden?*

Het was ook de tijd dat ik steeds meer moeite had met het reilen en zeilen van de katholieke kerk. Mij werd als leek het voorgaan in woord- en communievieringen ontzegd en de zedenschandalen van diezelfde kerk begonnen duidelijk te worden.

Ik was dan ook zeer gelukkig met het feit dat vorig jaar in dit blad een special werd gewijd aan deze grote maar door de kerk vaak verguisde theoloog, Hans Küng. Met plezier maakte ik op verzoek van de redactie van *Marienburg Magazine* foto's van zijn woonhuis in Tübingen, waar ik toevallig op bezoek was. Ik werd vergezeld door Hermann Haering. Küng kreeg ik niet te zien, want hij was te moe en te oud om nog bezoek te ontvangen. Op zijn voordeur

hing een papier met de boodschap dat het kantoor van de Stiftung Weltethos naar een ander adres was verplaatst.

Toen Küng overleed en mede omdat wij vorig jaar al uitgebreid aandacht aan hem hadden geschonken, leek het een goed idee om aandacht niet zozeer te wijden aan zijn persoon maar aan zijn levenswerk, en

Stiftung Weltethos

met name deze stichting. Door wat te googelen kreeg ik meer informatie over het werk hiervan en zag ik ook dat een zekere Simone Vos haar scriptie voor de Universiteit Tilburg had gewijd aan Küng en deze stichting.

Zij schreef over Küng onder meer:

“In de door Küng opgerichte ‘stichting Weltethos’ wordt het concept van een wereldwijd ethos al meer dan 25 jaar uitgewerkt en aan het grote publiek overgedragen. Het is een open en brede netwerkorganisatie waarin religieuze en seculiere organisaties samenwerken. In de religieuze context gaat het om het laten gaan van de verhalen uit de Bijbel en andere religieuze bronnen en de kern daarvan te verbinden. In de politieke context, gaat het om de bijdrage aan de ontwikkeling van mensenrechten en het doorgeven daarvan. De bedoeling is dat aan iedereen recht wordt gedaan vanuit de visie dat elke persoon in zichzelf van waarde is. Economisch gaat het vooral om het bewustzijn dat de wereld van iedereen is. Als het om het verdelen van datgene wat de aardbol ons oplevert gaat, staat een moraal van verantwoordelijkheid, duurzaamheid en eerlijk delen centraal. De stichting richt de aandacht dan ook op verschillende werkerreinen; religie, politiek, economie, recht, wereldethiek, school, muziek, sport. Het werk is gericht op het geven van informatie, hulp en ondersteuning bij de uitwerking van praktische activiteiten die gericht zijn op het verspreiden van het gedachtegoed van een globale ethiek.”

Dat schreef zij.

Küng baseert zijn grote visionaire levenswerk op de ‘gulden regel’. Deze regel zegt (positief): “Bemin uw naaste als uzelf.” Je kunt het ook negatief formuleren: “Wat Gij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook een ander niet.” Het opvallende is dat deze regel door vele godsdiensten over de hele wereld wordt gepredikt en gedeeld.

Küng meende dat deze regel, die dus alle godsdiensten verbindt, een basis zou moeten en kunnen zijn tot vreedzame co-existentie en het gemeenschappelijke zoeken naar vrede op deze wereld.

Ik vroeg bij de Raad van Kerken na of daar ooit de idee was opgekomen om op basis van de ‘gulden regel’ een instelling van de grond te krijgen die zich zou gaan beijveren voor een duurzame en op vrede gerichte verbinding onder de volken, zoals de Stiftung Weltethos. Een stichting die reeds in andere landen – Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Slovenië, Tsjechië, Colombia en Mexico – werkzaam is. Ik kreeg keurig en snel antwoord. De Raad van Kerken heeft geen initiatieven in die richting; zij neemt ook niet deel aan een min of meer gelijksoortige instelling, het Parliament of the World’s Religions.

Uiteindelijk bleek er maar één in heel Nederland over Küng en zijn belangrijke idee voor de wereld te hebben gepubliceerd. Een zekere

Simone Vos dus. Ik kende haar niet. Simone is zeker niet iemand die in ons vaderland bekend is als theoloog. Ik wed dat vele lezers van dit blad ook nog nooit van haar hadden gehoord. Des te meer reden om haar te gaan opzoeken. Dus reed ik op een goede morgen naar Oisterwijk, waar ze woont. Simone werd geboren in Heusden aan de Maas in een Nederlands-Hervormd gezin. De opvoeding in het gezin vond zij van een duidelijk religieuze inslag. Al op redelijk jonge leeftijd verbrak zij de banden met haar kerk. Zij liet zich uitschrijven De kerk vond zij, in haar woorden, “uitgehard”, niet in staat om kritiek te incasseren. Simone ging werken in de zorg. Toen zij kinderen kreeg

kwam de belangstelling voor het religieuze echter weer terug. Er ging een lampje branden maar een volgzaam kerkgangster werd zij niet. Wel werd zij geraakt door het verhaal van Jezus. Twee andere namen hebben ook een grote rol gespeeld in haar ontwikkeling: Karen Armstrong en Hans Küng. Armstrong vanwege haar boek over compassie, Küng omwille van zijn verzet tegen conventies en zijn inzet voor de interreligieuze dialoog; en dat ondanks het afschuwelijke optreden van de RK-kerk jegens hem.

Simone ging aan de KUB religiewetenschappen en theologie studeren en juist omdat Küng – weggezet door de officiële kerk met haar conventies – bleef hameren op de interreligieuze dialoog, vatte zij het plan op om over hem en zijn levenswerk haar scriptie te schrijven.

Op dit moment volgt Simone een opleiding in Nijmegen tot geestelijk verzorger.

Ik vraag aan Simone of we religies nodig hebben om opgevoed en onderwezen te worden in de intermenselijke dialoog en in vreedzame co-existentie.

Er zit toch een laag in het innerlijke van de mens dat hij op die manier met zijn bestaan hier op aarde wil omgaan. Hebben we daar religie of kerken voor nodig?

Simone: “Het is niet dat religies zich die belangrijke kant van de intermenselijke relaties hebben toegankelijk; ze hebben het onder woorden mogen brengen. Het is wel de taak van de kerken om de verbinding tussen mensen tot stand te brengen en die te onderhouden. En verbinding wil zeggen: warmte, diepgang, goede gevoelens.”

Zij stelt dat zodra instituten groot en machtig worden ze verharderen, en vaak vergeten dat ze een gemeenschap van mensen vormen en dat ze de beweging van mensen naar elkaar moeten aanmoedigen.

Is het ook daardoor dat het christenen nooit gelukt is de definitieve vrede tussen mensen te grondvesten?

Integendeel: hoe vaak hebben ze niet de wapens opgepakt, zelfs tegen mede-christenen, zo vraag ik mij af. En terzijde: hoe moeizaam worden vluchtelingen opgevangen in christelijke landen!

Wij – en Küng is daar het voorbeeld van – moeten blijven zoeken naar openingen en daarmee blijven doorgaan. Uiteindelijk zullen de kerken als ze de lessen van mensen als Küng niet horen en in acht nemen in staat van ontbinding geraken. Ik merk op dat het jammer is dat dit goede initiatief van de stichting Weltethos, en de bij deze instelling behorende activiteiten, tot nog toe zo weinig door de wereld is opgepakt.

Volgens Simone is dat ook een gevolg van het feit dat de stichting is geïnitieerd door Küng en dus in de ogen van de RK-kerk ‘besmet’ is.

Zij wijst er op dat de ontwikkeling van een wereldethos een van vele initiatieven is waaruit compassie en de taal van gemeenschappelijkheid spreekt. Een eeuwig voortdurende zoektocht met de hoop op verlichting. Het zijn variaties op het aloude thema van de medemenselijkheid, uitgevoerd op een lokaal, nationaal of wereldwijd podium. De open dialoog voeren over de richting van de RK-kerk zoals Vereniging Mariënborg doet, valt ook onder deze initiatieven.

Tot slot nog een citaat uit de scriptie van Simone:

“Met behulp van de intra- en interreligieuze dialoog wil Küng een ‘Weltethos’ tot ontwikkeling brengen. Door met representanten van verschillende geloven in gesprek te gaan met een open en standvastige grondhouding. Doorgaan ook daar waar het moeilijk wordt, wederzijdse onverschilligheid en relativisme vermijden en niet tot syncretisme over te gaan waar het (on)mogelijke kan worden samengesmolten. Het gaat hem om de wil om tussen confessionele en godsdienstige antagonismen te komen tot een situatie waarin vrede heerst. Tegenover alle godsdienstig gemotiveerde onverdraagzaamheid kan men volgens hem niet genoeg tolerantie en godsdienstige vrijheid eisen. Wat hij vooral niet wil is dat de vrijheid geweld aan wordt gedaan ter wille van de waarheid. Standvastigheid en de vaardigheid om de dialoog aan te gaan ziet Küng als deugden, waarbij het erom gaat een houding aan te leren van niet zwak worden of omvallen, maar van stand houden, van trouw aan jezelf en consequent zijn. Standvastigheid staat voor hem tegenover tegenstand bieden aan machten die buiten jezelf liggen en zorgen voor continuïteit. Uiteindelijk kan dan in vrijheid worden gezocht naar een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de medemens.”

Toen ik Oisterwijk verliet had ik toch een gevoel dat ik met dit gesprek ook een klein eerbewijs aan de grote theoloog Hans Küng had gebracht. ●

HUUB SCHUMACHER

GEEN *EIGEN* GEWETEN MEER?

Deze column schrijf ik in de tweede week van maart terwijl er een hevige Russische oorlog met Oekraïne woedt, waarin de Russische overheid behoefte voelt om overal in haar onmetelijk Russische Rijk elke proteststem in de kraag te vatten, een politiebusje in te duwen en vervolgens af te voeren.

Er zijn blijkbaar tirannen, regimes, leiders voor wie het als een droeve plicht voelt iedereen in een ijzeren greep te houden. De redenatie is: 'Jij kunt hoog of laag springen, maar *ik* vind dat het moet zoals *ik* het wil'. Ik weet het en daarom denk ik voor jou. Als in de jaren 60 van de vorige eeuw de Deense architect Arne Jacobson een nieuwe universiteitscampus in Oxford ontwerpt, behelst dat niet enkel de universiteitsgebouwen, maar gaat het tot aan de kopjes en schoteltjes in de keukenkastjes toe! Hier proef je ook dat 'Jij kunt hoog of laag springen, maar *ik* vind dat het moet zoals *ik* het wil'.

Ik weet als eenvoudige pastor weinig af van de architectenwereld, maar dat zo iemand ook nog meent te moeten voorschrijven wat voor soort kopjes en schoteltjes er moeten komen staan, gaat toch wel een beetje erg ver. Zouden anderen daar misschien zélf ook goede ideeën over kunnen hebben?

Waar nou precies de grenzen liggen tussen de verantwoordelijkheid van de een en de ander zal niet altijd even duidelijk zijn, maar waar de verantwoordelijkheid van de een die van de ander niet verdraagt, is een veeg teken. Waar blijft dan de erkenning van het geweten van de ander? Zo stond er eind vorig jaar/begin dit jaar in dagblad *Trouw* een serie artikelen over hoe de Nederlandse katholieke gelovigen hun kerkleiding ervaren. Daaruit kwam ook zo duidelijk naar voren dat ze bij hun leiders zo node het respect voor ook hun geweten missen. Hoe veel goede krachten gingen – en gaan – daardoor verloren voor een levendige kerkgemeenschap, ook in onze jaren! Dat zélf alles menen te kunnen en te moeten regelen... het zit er zó verschrikkelijk diep in bij onze kerkleiders. Ik herinner me in dit verband nog zo goed die encycliek van paus Johannes Paulus II over het Geweten, *Veritatis splendor* (de schittering van de waarheid), uit 1993. Daarin erkent hij wel het beslissende karakter van het eigen geweten, maar zegt er dan wel gauw achteraan: als jouw geweten niet overeenstemt met het geweten van de Kerk dan is jouw geweten dwalend. Daar heb je het weer: 'Jij kunt hoog of laag springen, maar *ik* vind dat het moet zoals *ik* het wil'.

Nee, geef mij dan maar oud-bisschop Ernst, altijd weer geïnspireerd door het denken van Levinas. Op de website van *De Bezieling* stond te zijner eer: "Tegenover het godloos wereldbeeld van vele mensen in deze tijd plaatste Ernst een wereld van zin, die gestalte krijgt in de erkenning van de waarde van de ander en in het onderkennen van de kennis van het geweten. In de lijn van de joodse filosoof Levinas zag Ernst het geweten – eerder nog dan morele voorschriften - als de instantie in de mens die in het gelaat van de ander de morele oproep tot verantwoordelijkheid onderkent en daarin tegelijkertijd een spoor van God ontwaart." Hoor je, hoe anders!

Het sluitstuk van bovengenoemde reeks *Trouw*-artikelen was op 4 februari jongstleden een interview met twee vertegenwoordigers van ons episcopaat. De reden van hun wijze van optreden stond er als kop boven: "De kloof met gelovigen is een probleem, maar wij zijn de hoeders van de traditie". Blijkbaar is de traditie dan toch belangrijker dan de gewetens van mensen in de tijd waarin we nu leven. Zachtjes klinkt in mijn oren, heel voorzichtig, de stem van Ernst en van zijn opvolger: "Wees niet bang." En wanneer we momenteel spreken van een synodaal proces, laten we dan goed luisteren naar wat anderen, vanuit *hun* geweten te zeggen hebben. We hebben het toch over 'ons eigen geweten', of niet soms?

Mogen we écht meedenken over de kopjes en de schoteltjes in de keukenkastjes.

CO
LU
MN.